

Socialinio darbuotojo asmenybės savybės – santykio su profesija išraiška

Straipsnyje kalbama apie socialinio darbuotojo sėkmingai profesinei veiklai reikalingas subjektyvias aplinkybes. Atkreipiamas dėmesys į socialinio darbuotojo profesijos subjektyviąją pusę, t. y. socialinio darbuotojo asmenybę. Bandoma parodyti, kad (ir kaip) darbuotojo asmenybės savybės atspindi jo santykį su pasirinkta profesija bei profesinės veiklos kokybinį lygmenį. Darbuotojo asmenybės savybės apibūdinamos filosofiniu (socialinio darbuotojo profesijos prasmės supratimas, profesijos įprasminimas) ir psichologiniu (motyvacija, sugebėjimas bendrauti) aspektu.

The article is concerned with the subjective circumstances necessary for a successful professional activity in social work. It focuses on the subjective side of the profession, namely, the social worker personality. An attempt is being made to show that/how the social worker personality features reflect the social worker's relationship with the chosen profession and the quality level of professional activity. The article offers the description of social worker's personality features in terms of philosophical (understanding the meaning and giving sense to social work profession), and psychological (motivation, communication ability) aspects.

Įvadas

Lietuvoje socialinio darbuotojo profesija pradėjo formuotis tik atkūrus nepriklausomybę, tačiau socialinio darbo profesionalizacija vyksta palyginti labai sparčiai. Socialinio darbo kaip profesionalios veiklos plėtrą rodo daugelis faktų: Lietuvos Respublikos Vyriausybės teisiniai aktai, įvairių gerovės sričių socialinės pagalbos tarnybos ir valdymo sistemos, socialinių darbuotojų rengimas įvairių tipų bei lygių mokyklose ir kt. Pasak D. Alifanovienės, „esant būtiniausiam juridiniam socialinių problemų sprendimo pagrindui, kuriantis socialinių tarnybų infrastruktūrai bei sparčiai gausėjant kvalifikuotų socialinių darbuotojų-profesionalų, bendruomenei atskleidžiama socialinių problemų sprendimo bei socialinės pagalbos teikimo kokybės problema“¹. Siekiant užtikrinti socialinės pagalbos kokybę, patenkinti klientų (paslaugų vartotojų) poreikius, kaupiamos socialinio darbo teorinės ir praktinės žinios. Tai atsispindi daugelio autorių mokslinės publikacijos (I. Leliūgienė, 1997; R. Dobranskienė, 1997; A. Bagdonas, 2001; R. Tidikis, 2002; J. Pivorienė, 2002; R. Naujanienė, 2002; N. Večkienė, V. Večkys, 2002; L. Žalimienė, 2002; M. Urmonienė, 2003; D. Alifanovienė, 2003; V. Ivanauskienė, L. Varžinskienė, 2004; V. Kavaliauskienė, 2005; I. Dirgėlienė, A. Kiaunytė, 2005; E. Giedraitienė, R. Čepienė, 2005 ir kt.). Socialiniame darbe didelis dėmesys skiriamas išorinei – objektyviajai, matomai profesijos pusei, kurioje yra akivaizdžių racionalių techninių – praktinės veiklos – elementų. Tačiau ne-

retai pamirštama, kad socialinio darbo kokybei įtakos turi tie, kurie darbuojasi socialinių paslaugų teikimo ar organizavimo srityje, tai – socialiniai darbuotojai – socialinio darbo subjektai. Socialinis darbas turi svarbią socialinę bei praktinę reikšmę ir yra laikomas labiau praktine-moraline nei racionalia technine veikla, todėl žmogiškasis aspektas – pats socialinis darbuotojas, kaip profesinės veiklos subjektas, tampa labai svarbus veiksnys šioje profesinėje veikloje. Todėl yra svarbu didinti socialinio darbuotojo prestižą ir autoritetą, kelti socialinio darbo kaip profesinės veiklos patrauklumą.

Neretai formalieji profesionalumo kriterijai užgožia subjektyviąją profesijos pusę. Ap-skritai asmenybė kaip profesijos, veiklos subjektas yra pripažįstama, tačiau nepakankamai akcentuojamas jos ryšys su profesija, veikla, kuri tampa esmine žmogaus charakteristika, jo egzistavimo ir savęs išraiškos sąlyga. Dėmesys žmogaus asmenybei pakelia žmogų į naują jo kaip profesijos subjekto lygmenį, ryškina jo savimonės, apsisprendimo, tobulėjimo, kūrybinio potencialo, savo galimybių įprasminimo, poreikio ugdytis žmoniškumą ir kitų savybių svarbą profesinėje veikloje.

Šiandien subjekto kaip socialinės tikrovės reiškinio problema igyja nemažą aktualumą. Subjektas tampa mokslinių tyrinėjimų objektu.² Subjekto problemos aktualizaciją mūsų dienomis lemia objektyvūs tikrovės pokyčiai. Keičiasi žmogaus paveikslas. Kaip teigia A. Pečči³, naujo žmogaus paveiksle turi vyrauti kokybinės charakteristikos – „žmogiškiosios savybės“. Socialiniame darbe, kuris, kaip minėta, yra labiau moralinė-praktinė veikla, subjektyvūs profesijos sandas – socialinio darbuotojo asmenybės savybės – negali būti pervertintos. Subjektyviosios socialinio darbo aplinkybės yra pripažįstamos socialinio darbo profesijoje, tačiau darbų, skirtų išsamesnei šios temos analizei, nėra gausu. Šiuo darbu siekiama papildyti temą, susijusią su subjektyviuoju socialinio darbuotojo profesijos sandu.

Tyrimo objektas: socialinio darbuotojo asmenybės bruožai kaip santykio su profesija išraiška.

Tyrimo tikslas: teoriškai pagrįsti, kad socialinio darbuotojo asmenybės savybės atskleidžia jo santykį su profesija ir teikia informacijos apie profesinės veiklos kokybę.

Šis tikslas pasiekiamas realizuojant tokius uždavinius:

1. Aptarti socialinio darbuotojo profesijai svarbias asmenybės savybes ir jų vaidmenį profesinėje veikloje šiais požiūriais:

- filosofiniu (socialinio darbo prasmės supratimu),
- psichologiniu (socialinio darbuotojo motyvacija, sugebėjimu bendrauti).

2. Identifikuoti socialinio darbuotojo asmenybės savybes, parodant jas kaip santykio su profesija išraišką.

Darbe vadovaujamosi tokiomis metodologinėmis nuostatomis:

- *šiuolaikine socialinio darbo profesinės veiklos samprata* (S. Banks, 2001, C. L. Johnson, 1998, ir kt.), atkreipiant dėmesį į tai, kad socialinis darbas teikia socialiniam darbuotojui galimybių efektyviai išreikšti save profesinėje veikloje ir kad kiekvienoje šalyje socialinio darbo praktinė veikla yra grindžiama istoriniu bei kultūriniu šalies kontekstu ir yra perteikiama per jos politinę, ekonominę ir socialinę sistemą;

- *humanistine-egzistencine perspektyva* (A. H. Maslow, 1971, 1995 – iš R Adomoniene, S. Daukila, B. Krikščiūnas ir kt., 2003; C R. Rodžers, 2005) *kaip socialinio darbo*

praktikos modelių (C. L. Johnson, 1998), kurio pagrindas – idėja, kad žmonės siekia suprasti pasaulio, kuriame gyvena ir veikia, patirtį bei prasmę. Socialiniai darbuotojai bando padėti žmonėms įgyti įgūdžių tyrinėti save ir asmeninę prasmę, jų priskiriamą pasauliui, kurį jie suvokia ir kuris veikia juos. Socialinio darbuotojo atžvilgiu egzistencinis aspektas yra vertingas tuo, kad jis, kaip teigia A. Jasmontas, analizuoja žmogaus kaip individo (asmens) būseną pasaulyje, šio individo santykį su būtimi; individualaus, autentiško, nepakartojamo ir kitu žmogumi nepakeičiamo žmogaus būtį, tos būties esmę ir prasmę⁴. Remiamasi nuostata, kad savęs (šiuo atveju socialinio darbuotojo) pažinimas ir supratimas, nusistatymas ir apsisprendimas yra svarbūs ir vertingi veiksniai profesinėje veikloje;

- *identiteto statusų teorija* (J. E. Marcia, 1966 – iš Adams, Gullota, Montemayor, 1992), kuri konstruoja identitetą kaip refleksyvią Aš struktūrą, apimančią vidinius stimulus, gebėjimus, nuostatas, požiūrius, individualias istorijas ir pan. Socialinio darbuotojo atžvilgiu tai labai vertinga, nes tokios vidinės struktūros (savimonės) išvystymas, t. y. savo kaip profesinės veiklos subjekto unikalumo supratimas, savo pranašumo ir išskirtinumo suvokimas, savo stipriųjų ir silpnųjų pusių nustatymas neabejotinai teikia žmogui galimybių atrasti savo kelią gyvenime bei efektyviai funkcionuoti profesinės veiklos pasaulyje;

- *profesinės savimonės, pašaukimo samprata* (L. Jovaiša, 1999; V. Kavaliauskienė, 2001), kuri apibūdinama kaip asmenybės savybė, aprėpanti patvarią profesinės veiklos motyvaciją, potenciją bei charakterį. Straipsnyje šie profesinės savimonės sandai siejami su socialinio darbuotojo asmenybe kaip socialinio darbo objektu.

Tyrimo metodai: literatūros analizė, metaanalizė, apibendrinimas, prašymas, interpretacija.

Socialinio darbuotojo asmenybės savybės filosofiniu požiūriu

Socialinis darbas yra labai sudėtinga ir sunki praktinės veiklos sritis. Visuomenėje, turinčioje sudėtingų socialinių problemų ir daugybę įvairių žmoniškųjų poreikių, socialinis darbuotojas tampa dalimi pagalbos sistemos, kurioje pagrindinis įrankis yra jis pats. Socialiniai darbuotojai dirba su labiausiai pažeidžiamais asmenimis, dažnai turi reikalą su sunkiai įveikiamomis, sudėtingomis, aštriomis ir ilgalaikėmis problemomis. Socialinio darbuotojo pastangos yra nukreiptos spręsti kliento individualaus ir kolektyvinio integrumo problemas ir stiprinti jo pajėgumą įveikti keblias situacijas, į kurias jis yra patekęs. Socialinių darbuotojų veikla apima daug aspektų. D. Howas⁵ pateikia penkis, jo manymu, svarbiausius veiklos aspektus:

1. *stebėjimas* (sako mums tai, ką matome ir ką reikia atrasti);
2. *apibūdinimas* (teikia konceptualų žodyną ir apibrėžia rėmus, kuriuose stebėjimas gali būti vykdomas ir organizuojamas);
3. *aiškinimas* (kaip skirtingi stebėjimai gali būti suprantami, komentuojami, jungiami, kokie galimi priežastiniai įvykių ryšiai);
4. *prognozavimas* (kokio nors reiškinio arba proceso tikėtinos raidos ateityje nustatymas; tai žvilgsnis į žmogų ir jo ateitį);
5. *intervencija* (veikla, susijusi su pokyčio siekimu sisteminiu požiūriu. Tai mąstyse-

nos šuolis – nuo žmogaus supratimo jo situacijoje iki tikslingo pokyčio siekimo to žmogaus situacijoje).

Kyla klausimas, kokia turėtų būti socialinio darbuotojo asmenybė, kad ji atlieptų tuos ir kitus veiklos aspektus, atsakytų į žmonių rūpestį, poreikius, kad veikla teiktų tinkamą pagalbą žmonėms, kuriems jos reikia ir kurie negali be kitų pagalbos išspręsti savo gyvenimo problemų, o daugeliu atvejų – ir gyventi. Aiškinantis, kokia tai turėtų būti asmenybė, reiktų ieškoti žmogaus, mąstančio apie ne visai kasdienius dalykus, pavyzdžiui, apie savęs paties ir pasaulio pažinimą, apie savo prasmę, padedančių suvokti pasaulį, sistemą, prasmingą žmogiškąją egzistenciją, siejančio save su aukščiausiomis vertybėmis, jų supratimu, išgyvenimu ir pastangomis realizuoti jas savo profesinėje veikloje.

Socialinis darbuotojas, skirdamas savo jėgas ir sugebėjimus kitiems žmonėms, padėdamas jiems tenkinti poreikius, suteikia tam tikrą prasmę ne tik kito žmogaus, bet ir savo paties gyvenimui. O prasmės reikalai, anot L. Jovaišos⁶, priklauso dvasios sričiai. Dvasia, kaip teigia minėtas autorius, prasmų forma tvyro tarp daiktų, būtybių, joms sąveikaujant, ir tik žmogui lemta susivokti ir išreikšti dvasinę būtį⁷. Socialiniai darbuotojai, anot L. C. Johnson⁸, dažnai linkę ignoruoti šį žmogaus funkcionavimo matmenį, nes „nesutariama dėl esmės ir turinio“, ir ši sritis, anot minėtos autorės, mažai ištirta. Nepaisant to, teigiama, kad „nors kreipta mažai dėmesio į šią socialinio darbo sritį, tačiau ji ypač svarbi norint suprasti vertybių sistemos ir gyvenimo filosofijos formavimąsi. Tai ypač svarbu, kai darbuotojas turi susikurti profesinių vertybių bazę“⁹. Socialinis darbas, be kitų tikslų, yra nukreiptas į socialinius, kultūrinius tikslus. Jų pasiekti negalima apeinant dvasios sritį, nes socialiniai, kultūriniai laimėjimai yra dvasinio gyvenimo išraiška. Prasmė yra pagrindas, ant kurio statomas visas žmogaus gyvenimas. Aiškesnei socialinio darbo konteksto sampratai bei pačiam socialiniam darbuotojui, kaip profesinės veiklos subjektui, siekiančiam padėti kitam žmogui padaryti savo gyvenimą žmoniškesnį, yra vertingi A. Maceinos¹⁰ *prasmės* sampratos, jos vaidmens žmogaus gyvenime aspektai:

- „...prasmės klausimas yra pagrindinis žmogaus egzistencijos klausimas. Egzistencija laikosi tiktai prasme. Prasmės žlugimas yra egzistencijos pabaiga.“ „...Prasmės netekusi egzistencija jau yra mirusi, nors žmogus fiziškai gyventų dar kelias dešimtis metų. Todėl visi gyvenimai, kurie yra nustoję prasmės, yra mirę. Jie yra nebe gyvenimai, bet tiktai buvimai, laukia savo biologinio, gamtinio galo, nes dvasinis žmogiškasis galas jiems jau yra atėjęs“¹¹.

- „Neprasmingo gyvenimo žmogus pakelti negali. Savižudžių rašteliuose dažnai yra pasakyta, jog jie miršta, nes jų gyvenimas nebeteko prasmės. Prasmė sudaro žmogaus buvimo ašį, apie kurią viskas susitelkia. Ji sudaro jo buvimo atramą, kuri padeda jam pakelti sunkenybes ir vargus. Gyvenimo prasmės neaiškumas pakerta žmogaus jėgas ir palaužia jo atsparumą.“ <...> „Žmogaus esmė glūdi ten, kur glūdi jo prasmė. <...> Ir kai ši prasmė nyksta, žmogus tarsi netenka pats savęs. Jis netenka savo buvimui centro ir atramos, jis pradeda klaidžioti pats savyje ir sumenkėja savo būtyje“¹².

- Autoriaus nuomone, prasmė pagrindžia mūsų egzistenciją, padarydama ją vertingą ir kartu žmogišką. „Prasmė yra kažkas daugiau negu buvimas. Prasmė neišsitenka buvimu. Ji yra pridėta, prijungta prie jo, įtausta į jį, bet iš jo paties ne kylanti ir jame pačiame nerandama. Todėl *prasmingai* būti reiškia visados daugiau negu *tiktai* būti. Prasmingai

būti reiškia savaime buvime iškelti šitą „daugiau“. „Prasmė yra tam tikro uždavinio vykdymas pačiu mūsų buvimu.“ „Prasmė yra uždavinys, užduotas mums iš viršaus.“ „Uždavinys stovi prieš mus kaip reikalavimas, kaip pareiga, kaip pašaukimas.“ „Prasmė keičia mus pačius, keičia pačioje mūsų būtyje. Tad giliausia prasme ji yra ne kas kita kaip *savęs sutapdymas su savo pašaukimu*.“ „Kiekviena egzistencija turi save su šituo pašaukimu sutapdyti.“ „Tik tada grynasis buvimas yra pakeliamas į tikrosios egzistencijos laipsnį“¹³.

- „...Žmogus pats susieško savo prasmę. Pašaukimas glūdi šalia jo: jis yra žmogui transcendentus.“ „...Galėdamas pasirinkti, jis gali jį ir pamesti, pakeisti, sužaloti, paneigti.“ „...Prasmė priklauso nuo paties žmogaus <...>, ji atiduota į žmogaus rankas. Todėl čia glūdi gili žmogaus tragika, kad *jis gali paklysti prasmės kelyje*, kad jis gali nerasti savo pašaukimo, kad jis gali su juo prasilenkti, kad jis gali pasiimti ne tą, kuris jam iš tikro yra skirtas“¹⁴.

Žmogaus egzistencijos prasmė yra aktuali kiekvienam. Ji yra aktuali ir socialinio darbuotojo klientui, ir pačiam socialiniam darbuotojui.

Socialinio darbuotojo veikla turi aiškią paskirtį, yra turininga ir prasminga, nes čia siekiama padėti žmogui spręsti tiek materialines, tiek dvasines problemas, kylančias iš egzistencinio trūkumo išgyvenimo. Tai aiškiai atsispindi socialinio darbo turinyje, kuris apibūdinamas kaip: socialinės kaitos skatinimas; rūpinimasis žmonių gerove, interesais; dėmesys individualioms ir socialinėms problemoms; atsakas į įvairiausių žmonių poreikius ir asmeninius jų rūpesčius; įvairiausių žmonių problemų, susijusių su tarpusavio santykiais, sprendimas; pagalba žmogui gerinant jo gyvenimą; siekimas žmogaus bei aplinkos sąveikos darnos ir pan. Socialinis darbuotojas siekia padėti žmogui įgyti, atgauti ar sustiprinti savo gyvenimo tikslą. Profesijos kontekste yra labai daug sąvokų, išreiškiančių „gyvenimo tikslą“. Tai rodo, kad socialiniu darbu yra siekiama sujungti žmogaus vidines bei išorines sferas ir žmogaus gyvenimą nuspalvinti ypatinga prasme.

Štai kai kurios tokio pobūdžio sąvokos¹⁵: kova už gyvenimą; žmonių tarpusavio santykiai; santykiai su aplinkiniais, požiūris į gyvenimą; veiklos sritys; laiko leidimas; visuomeninė veikla; gyvenimo aplinkybės; gyvenimo perspektyva; gyvenimo strategija; gyvenimo tikslas; gyvenimo įvykiai; gyvenimo užduotys; gyvenimo vertybės; gyvenimo planas; gyvenimo kelias; gyvenimo scenarijus; gyvenimo ciklas; gyvenimas; gyvenimas dėl kitų; gyvenimas dėl savęs; iniciatyva; gyvenimo kokybė; gyvenimo linija; pasaulėžiūra; gyvenimo kryptingumas; ontogenezė; savęs pažinimas; elgesys; žmonių supratimas; principai; darbas; savęs realizacija; santykiai šeimoje; elgsenos būdai; gyvenimo stereotipai; gyvenimo stilius; bendravimo būdai; gyvenimo strategija; likimas; poreikių tenkinimas; gyvenimo lygis; hobsis ir t. t. Profesinės veiklos srityje socialiniam darbuotojui tenka ypatingas vaidmuo: jis yra sąveikos, kuriančios tam tikras prasmes su klientu, įrankis, dalyvis. Jis nuolat vykdo tam tikrą prasmę savo mąstymu ir veikla, suprasdamas, kad jo profesinės veiklos kokybė priklauso ir nuo jo paties gebėjimo išreikšti dvasinę būtį. Savo veiklos prasmingumo suvokimas, dvasingumas leidžia socialiniam darbuotojui jautriai įvertinti įvairius žmogaus gyvenimo reiškinius, ieškoti idėjų, nuskaidrinančių žlugdančią tikrovę, verčia sielotis dėl žmogaus gyvenimiškų problemų ir ieškoti sprendimo, vedančio būties darnon, rūpestingai analizuoti padarytas klaidas ir vengti jų ateityje. Tikėtina, kad dvasingumu pasižymintis socialinis darbuotojas bus pajėgus visa savo išmintimi persiorientuoti

į žmogų (klientą), apgaubti jį žmogiška šiluma, jautrumu, pagelbėti jaunuoliui ar suaugusiam žmogui spręsti fizinio, psichinio, socialinio, dvasinio ar kitokio pobūdžio problemas. Socialinio darbuotojo dvasingumas yra savybė, kurios negalima pervertinti – tai yra ir didelė vertybė. Ši vertybė įprasmina socialinio darbuotojo gyvenimą ir darbą, paverčia jį „pašaukimu“, o jos dominavimas profesinėje veikloje per socialinio darbuotojo asmenybę daro ne tik jo paties gyvenimą prasmingą ir kelia profesinį vertingumą, bet ir „žadina“ žmonių, kuriems teikiama pagalba, prigimtyje glūdintį dvasingumą tam, kad jie mąstyty ir veiktų aukščiausių idealų vardan.

Socialinis darbuotojas vykdo nepaprastai reikšmingas funkcijas, yra tarsi visuomenės sąmonė, kuri nuolat primena apie įvairias socialines patologijas, žmogaus, pasaulio netobulumą. Socialinis darbas Lietuvoje yra įveikęs esminius profesijos įsitvirtinimo etapus, pasiekęs tokį lygmenį, kurio pagrindinis bruožas yra skatinti žmogaus asmenybės vystymąsi ir jo, kaip asmens, savirealizaciją, leidžiančią žmonėms tvarkyti savo jausmus ir gyvenimo būdą¹⁶. Atsižvelgiant į tai, socialinių profesijų, tarp jų ir socialinio darbuotojo, atstovams reikšmingi yra ir tarptautinės XXI a. UNESCO švietimo komisijos narių, vadovaujamų Žako Deloro, parengto pranešimo siūlymai Europos švietimui. Jie skelbia keturias Europos švietimo atramas: žinoti, veikti, gyventi kartu su kitais, būti¹⁷. Šie siūlymai socialiniam darbuotojui gali tapti kvietimu iš naujo suvokti vertingos žmogaus egzistencijos aktualumą, prasmingo gyvenimo svarbą, suprasti, kad savo profesinėje veikloje, sprenddami įvairaus pobūdžio problemas, kurdami žmogaus tikrąjį gyvenimą, jie kuria ir gyvenimo prasmę.

Socialinio darbuotojo asmenybės psichologinės savybės

Atėjo laikas, kai socialinį dirba ne bet kas, o žmonės, įgiję tam tikrą pasirengimą tą darbą dirbti. Socialinis darbuotojas yra labiausiai kvalifikuotas savo profesijos atstovas. Jis tokiu tampa tuomet, kai jo motyvai ir poreikiai vaidina pagrindinį vaidmenį profesinėje veikloje. Kai klausiamo, kodėl socialinis darbuotojas skuba padėti žmogui arba kodėl delsia, kodėl jis elgiasi vienaip ar kitaip, turime reikalą su motyvais. Motyvas yra tai, kas asmenį ragina, skatina veikti. Motyvas – elgsenos (veiklos ir elgesio) priežastis¹⁸. Motyvas gali būti sužadintas arba ne. Motyvas ne tik sukelia veiksmus ar veiklą, bet ir ją reguliuoja, dalyvaudamas visuose veiksmuose, visuose santykiuose ir suteikdamas veikimui kryptį¹⁹. Kiekvienas žmogus turi savo motyvazines dispozicijas, arba poreikius. Anot E. R. Hilgardo²⁰, motyvai yra tarsi sėklos žiemos metu, jos nedygsta tol, kol joms nėra tinkamų sąlygų. Sąlygoms atsiradus, motyvai pabunda ir pasireiškia per žmogaus elgseną. Veiklos kryptis pasirenkama pagal tai, kas subjektui aktualu, prasminga, vertinga ar reikšminga, kas atitinka žmogaus vidinę būtį ar jos neatitinka²¹. R. M. Steers ir L. W. Porter²² teigia, jog kalbėdami apie motyvaciją mes visų pirma susiduriame su tuo, 1) kas sužadina žmogaus energiją, 2) kas suteikia veikimui kryptį, 3) kaip šita energija yra palaikoma ir išlaikoma. T. R. Mitchell²³ teigia, kad „motyvacija atstovauja tiems psichologiniams procesams, kurie yra sužadavimo, krypties ir savanoriškų veiksmų, turinčių kryptį, išlaikymas ir priežastis. Pasak A. Banduros, „motyvacija yra daugiadimensis reiškinys kaip determinantas ir tarpininkaujantis mechanizmas, kuris valdo selekciją, skatina veikti ir palaiko elgesio kryptį“²⁴.

K. Wojtyła pažymi, kad motyvacija – tai vertės pažinimas, motyvacijos sąvokoje glūdi dar kai kas daugiau – tai liudija pats žodis „motyvas“, kilęs iš lotyniškojo *movere* – judinti. Motyvacija įgalina pažinimą, posūkį ir valios judėjimą į pasirinktą objektą²⁵. Socialinio darbuotojo motyvacijos kokybė, asmenybės kryptingumas – interesai, idealai, nuostatos, vertybinių orientacijų deriniai – atskleidžia socialinio darbuotojo pašaukimą – tvirtą norą visą gyvenimą veikti socialinio darbo srityje. Motyvacija profesiniame darbe yra susijusi su asmenybės poreikiu siekti sėkmės ir mažiausiai – išvengti nesėkmių. Pasiekimų motyvacija yra susijusi su asmenybės socializacija ir gali pasireikšti kaip „siekimas kelti savo galimybių lygį“. Žmonės su aukšta siekimų motyvacija pasižymi:

- noru ir gebėjimu dirbti pasirinktą darbą;
- iniciatyvumu ir atkaklumu siekti užsibrėžtų tikslų;
- nepasitenkinimu tuo, kas pasiekta;
- tikėjimu savo sugebėjimais;
- plačiu požiūriu į savo atliekamą darbą;
- išankstiniu pasirengimu galimiems sunkumams, nenumatytoms kliūtims profesinėje veikloje;
- sugebėjimu susitelkti ir išlaikyti savo pastangas pažinti, tobulinti save ir savo sugebėjimus;
- nuolatiniu siekimu atlikti darbą geriau negu anksčiau;
- polinkiu stipriai įsitraukti į savo darbą;
- darbo sėkmės džiaugsmo išgyvenimu;
- negebėjimu blogai dirbti;
- poreikiu atrasti naujus darbo būdus atliekant įprastą darbą;
- nepasitenkinimu lengva sėkme;
- nesveikos konkurencijos jausmo neturėjimu;
- noru, kad kiti taip pat pasiektų aukštų veiklos rezultatų;
- pasirengimu priimti pagalbą ir teikti ją kitiems (pagal: Kavaliauskienė²⁶; Derkač, Zazikin²⁷).

Pagrindinis socialinio darbuotojo tikslas yra noras padėti žmonėms siekti savo tikslų efektyviai įveikiant kliūtis ir patiriant kuo mažiau skausmo. Tam reikia daugelio išteklių, o tarp svarbiausių yra atsidavimas profesijai. Be atsidavimo padėti kitiems nėra nei stimulo, nei troškimo kovoti su kliūtimis bei teikti efektyvią pagalbą. Kasdienės pastangos padėti asmenims, kurie yra patekę į sunkias ir dažnai skausmingas situacijas, yra vaisingos tik tada, kai žmogus yra atsidavęs tikslui, teigia C. C. Wells.²⁸

Tačiau efektyviai pagalbą teikti neužtenka tik atsidavimo. Tam reikia veiklos tobulumo, kuris yra aukščiausia profesinės veiklos vertybė. Veiklos tobulumas kaip asmenybės vertybė tampa socialinio darbuotojo profesinės veiklos motyvu. S. Banks²⁹ pateikia tris socialinio darbo praktikos modelius, išryškinančius skirtingus prioritetus, kuriuos socialinis darbuotojas gali taikyti veikloje atsižvelgdamas į savo vertybines nuostatas ir sritį, kurioje jis dirba (žr. 1 lentelę).

Iš lentelės matyti, kad socialinio darbo profesionalus modelis telkia dėmesį į socialinį darbuotoją kaip į autonomišką profesionalą, įgijusį žinių mokymosi laikotarpiu ir imantį veiklos gaires iš etikos kodekso. Prioritetas čia yra vartotojo teisės ir interesai. Socialinis

1 lentelė. Socialinio darbo praktikos modeliai³⁰

	Profesionalus	Techninis-biurokratinis	1) Atsidavęs 2) Radikalus
Socialinis darbuotojas kaip:	Profesionalas	Technikas / pareigūnas	Partneris
Galia iš:	Profesinio ekspertiškumo	Organizacinio vaidmens	Kompetentingumo
Paslaugų vartotojas kaip:	Klientas	Vartotojas	Partneris
Prioritetas	Darbuotojo ir vartotojo santykiai	Paslaugų teikimas	(1) Individualus įgalinimas (2) Visuomenės kaita
Gairės iš:	Profesinės etikos kodekso	Institucijos taisyklių ir procedūrų	Asmens pašaukimo / ideologijos
Pagrindiniai principai:	Vartotojo teisė apsispręsti, konfidencialumas ir kt.	Institucijos pareigos teisingai skirstyti išteklius ir kelti visuomenės gerovę	(1) Empatiškumas, nuoširdumas (2) Savimonės ugdymas, bendra veikla
Organizacinė aplinka, labiausiai palengvinanti:	Privačią praktiką arba teikianti dideles autonomiškos veiklos galimybes	Biurokratinę veiklą, įstatymų nustatytą savanorišką privačią veiklą	Nepriklausoma, savanoriška veikla kampanijos grupės

darbuotojas save identifikuoja 1) kaip profesijos atstovą, 2) kaip privatų atstovą arba įstaiigos darbuotoją. Techninio-biurokratinio modelio atveju socialinis darbuotojas pirmiausia yra įstaiigos darbuotojas, turintis pareigas vykdyti nustatytus tikslus ir vaidmenis. Veiklos gairės ateina iš įstaiigos taisyklių ir procedūrų. *Atsidavusio ir radikalaus* modelio atveju socialinis darbuotojas yra matomas kaip asmuo, pasirinkęs socialinį darbą, besivadovaujantis jausmu, kad jis yra pašauktas ir yra tinkamas tam darbui. Gilinantis į socialinį darbą matyti, kad mokslinėje literatūroje ir praktikoje yra visų trijų modelių elementų apraiškų. Profesiniuose aprašuose yra visų trijų modelių elementų, bet ryšku tai, kad dabartiniame socialinio darbo kaip profesijos raidos etape Lietuvoje dėmesys yra skiriamas profesiniam modeliui, susietam su pareigomis, kurias kelia įstaiiga (*techninis-biurokratinis* modelis), ir asmeniniu atsidavimu dirbti visuomenės gerovės labui (*atsidavęs ir radikalus* modelis). Socialinis darbuotojas niekada, kaip teigia S. Banks³¹, nesusitapatino su „profesinio eksperto“ įvaizdžiu dėl ideologinių tendencijų solidarizuotis su paslaugų vartotojais ir dėl jo vietos valstybės finansuojamose struktūrose.

Jungtinėse Amerikos Valstijose 2003 metais atlikus tyrimą, siekiant išsiaiškinti socialinio darbuotojo motyvacijos aktualijas, nustatyta, kad dešimties metų laikotarpiu įvyko ryškus socialinių darbuotojų motyvacijos pokytis: socialinių darbuotojų motyvacija, buvusi labiau vidinė, tampa išorine. J. Globerman, M. Bogo³² teigia, kad prieš dešimtmetį socialiniai darbuotojai turėjo daugiau lankstumo ir autonomijos, skirstydami profesinės veiklos laiką, todėl asmeninė motyvacija turėjo didelę įtaką jų veiklos pobūdžiui. Vėliau situacija keitėsi. Nuo to, kaip organizacijos, kuriose jie dirbo, reagavo į išorinius veiksnius, labai priklausė socialinių darbuotojų gyvenimas ir interesai. Organizacijos įvairiai stengiasi atsiliepti į besikeičiančias realijas. Kai kuriuos socialinių darbuotojų asmeninius poreikius, susijusius, pavyzdžiui, su naujų žinių siekimu ir jų taikymu profesinėje veikloje, išteklių paieška bei efektyviu jų skirstymu, tobulinimusi ir nuolatinio mokymusi,

perėmė socialinio darbo institucijos. Organizacijos ne tik neribojo socialinių darbuotojų veiklos, bet labiau reišė atsaką į tolesnio mokymosi, tobulinimosi bei kitus darbuotojų asmeninius poreikius. Taigi socialinio darbo institucijos perėmė asmeninius socialinių darbuotojų poreikių tenkinimo reikalus. Patys socialiniai darbuotojai nebebuvo šių procesų iniciatoriai. Jie tik perėmė organizacijos vertybes ir organizacijos atsako į išorinius veiksnius būdą. Baiminamasi dėl to, kad profesijos atsinaujinimo reikalai vis labiau tampa priklausomi nuo organizacijos. Manoma, kad didėjantis spaudimas, dėmesys veiklos rezultatams palieka mažiau laiko socialiniams darbuotojams užsiimti profesine savirefleksija bei profesinės savimonės tobulinimu. Socialiniai darbuotojai teigia esą labai priklausomi nuo institucijos lūkesčių ir reikalavimų teikiant paslaugas, turį mažai laiko ir energijos kritiškai vertinti savo praktinę veiklą, ieškoti naujų idėjų bei integruoti jas savo profesinėje veikloje ir pan.

Atlikta socialinio darbuotojo vaizdo lietuvių periodinėje spaudoje 2005–2007 metais analizė³³ atskleidė tam tikrus motyvacinius darinius, būdingus Lietuvos socialiniams darbuotojams. Tai: tiesos ir meilės žmogui *poreikis*; poreikis padėti žmonėms, patekusiems į keblią situaciją; poreikis būti vertingam, reikalingam, priklausomam; poreikis būti aktyviam dėl žmogaus gerovės. Tai žmogaus socialinės gerovės ir socialinio teisingumo *siekis*; siekis profesinės, asmeninės gyvenimo prasmės, laimės ir pilnatvės; siekis aktyvinti klientą spręsti savo problemas; siekis teigiamų socialinės politikos pokyčių. Tai žmogaus teisių ir interesų pripažinimo bei garantijų *siekimas*; siekimas pagarbos žmogui ir jo savivertei; siekimas gerinti, reguliuoti, ieškoti, atkurti, spręsti žmogaus gyvenimo kokybę. Tai efektyvaus turimų žinių panaudojimo socialinio darbo srityje *interesas*; interesas siekti naujų žinių ir jas taikyti socialinio darbo praktikoje; interesas atrasti išteklius ir efektyviai juos skirstyti; interesas būti profesiskai atsakingam ir dėmesingam žmogui; interesas kelti socialinio darbuotojo profesijos prestižą (vertę ir reikšmingumą); interesas tapti žinovu, ekspertu profesinėje veikloje. Tai *noras* dalytis dvasinėmis gėrybėmis. Tai *polinkis* kūrybiškumui; bendradarbiavimui; pastoraciniam darbui.

Atidžiau pažvelgus į šiuos motyvacinius darinius matyti, kad ryški yra Lietuvos socialinių darbuotojų motyvacijos orientacija į idealines ir realines vertybes, dvasingumą. Skirtingai nuo JAV, Lietuvos socialinių darbuotojų motyvacija daug labiau yra vidinio pobūdžio. Suprantama, kad įvairiose socialinio darbo srityse dirbančių socialinių darbuotojų motyvacija gali būti papildyta ir nuspalvinta kitokiais motyvaciniais dariniais.

Sugebėjimas bendrauti – socialinio darbuotojo profesinės veiklos įrankis

Socialinis darbuotojas bendrauja su klientu – su tuo žmogumi, kuriam reikia pagalbos. Socialinio darbo tikslas – pagalba žmogui, patekusiame į keblią padėtį – kreipia pagrindinį dėmesį į žmonių tarpusavio santykius, bendravimo, bendradarbiavimo būdus.

Socialinio darbo veiksmingumas priklauso nuo sugebėjimo bendrauti su klientu. Socialinio darbuotojo bendravimas su klientu reiškiasi santykių su juo užmezgimu ir palaikymu, vykdant įvairias socialinio darbo funkcijas įvairiomis socialinėmis aplinkybėmis, kurios nulemia socialinį darbą. Pasak W. J. Reid³⁴, jos yra tokios: tarpasmeniniai konfliktai; nepasitenkinimas socialiniais santykiais; problemos, susijusios su formaliais orga-

nizacijomis; sunkumai, susiję su socialiniu vaidmeniu; socialinės tranzicijos problemos; emocinė reakcija į bėdą, nelaimę; neadekvatūs ištekčiai; psichologinio vaidmens bei elgsenos problemos ir pan.

Šios problemos verčia socialinius darbuotojus ieškoti pačių tinkamiausių būdų atsiiepti į žmonių poreikius. Suprasti, kaip įveikti žmonių sunkumus ir problemas, reikėtų, P. Trevithick³⁵ teigimu, analizuojant jas per socialiniame darbe įvykusių pokyčių prizmę, tai:

- darbas paslaugų vartotojams (*kam*);
- darbas dėl paslaugų vartotojų (*dėl ko*);
- darbas kartu su paslaugų vartotojais (*su kuo*).

Dabartiniu metu ryškėja tendencija dirbti kartu *su* klientu, paslaugų vartotoju, sprendžiant jo sunkumus ar problemas.

Būti su – tai santykio forma, reiškianti įvairaus pobūdžio bendrystę, teigia G. Colombero³⁶. Vienijantis elementas čia yra ne naudos siekimas, bet geranoriški, palankūs jausmai. G. Colombero samprata, ką reiškia *būti su*, yra vertinga socialiniam darbuotojui, dirbančiam *kartu su* klientu. Pasak G. Colombero, *būti su* „yra priešingybė abejingumui; čia asmenys vienas kitą pažįsta ir pripažįsta; gyvai reaguojama į kito buvimą; kitam asmeniui yra pripažįstama teisė turėti savo egzistencinę ir konceptualiąją erdvę, savąjį *proprium*; jam pripažįstama teisė būti kitokiam ir yra gerbiami jo bruožai, darantys jį kitokį; jis yra priimamas toks, koks yra, čia ir dabar; išreiškiamas atsivėrimas susitikti; susitikimas – tai ne vien įvykis, bet ir nuostata arba įprastinis nusiteikimas (tas, kuris laikosi tokios pozicijos, yra nusiteikęs užmegzti darnų ryšį su *Tu*); nebėga nuo žmonių, juos myli, keliauja žvelgdamas visiems į akis; nebijo susitikti; ranka yra ištiesta, pasirengusi šiltai paspausti kito ranką; moka būti dėmesingas, ypač jei kitam reikia jo dėmesio; neapsimeta, jog nemato.“

Šie ir kiti G. Colombero teiginiai, ką reiškia *būti su*, nusako socialinio darbuotojo bendravimo su klientu principus bei humanistines, egzistencines nuostatas apie žmogų. Šiomis nuostatomis vadovaujamas socialinio darbo profesinėje veikloje.

Socialinio darbuotojo sfera yra „žmogus–žmogus“, todėl jo akiratis yra atviras esminei žmogaus būties vertybei – būti su kitu. Socialinis darbuotojas kaip pagalbstintis asmuo savo jėgas ir sugebėjimus skiria kitiems žmonėms, padėdamas tenkinti poreikius ir spręsti problemas tinkamiausiu būdu. Pagalba sutelkiama į poreikius ir socialinio funkcionavimo problemas. Socialiniam darbuotojui yra vertinga suprasti M. Buberio indėlį į nusakymą dviejų santykių formų, įvardytų žodžių poromis *Aš–Tu* ir *Aš–Tai*. Buberis kalba apie *Tai* pasaulį, kuris yra erdvinis, laikinas ir priežastinis. Pasaulis *Tu* apima santykius. Žmonės neišvengiamai juda pirmyn ir atgal tarp dviejų pasaulių: *Aš–Tu* ir *Aš–Tai*. Jei mums kaip žmonėms nepavyktų išvengti, atsiriboti nuo *Tai* pasaulio, nepavyktų būti kito pasaulio – *Aš–Tu* – dalimi, tuomet mums nepavyktų pasiekti žmogiškojo mentaliteto apraiškų. Du žmonės, sako Buberis, yra susieti dialoginiu santykiu, kai abu jie yra *Aš* būdami *Tu* kitam (abu yra *Aš*, kuriam kitas yra *Tu*). Tokių santykių dominavimas teikia pagrindą bendrumui³⁷.

Suprasti, ką socialiniame darbe reiškia *būti su* klientu, žmonių grupe, bendruomene, ir bendrauti išlaikant šią kryptį, gali padėti ir sinerginis bendravimas. Sinergija (gr.

synergia – bendras veikimas) – sąveika, veikimas išvien³⁸. S. R. Covey'aus nuomone, sinergija – tai dėsniškas, teigiantis, kad visuma yra daugiau negu atskirų sudėtinųjų dalių suma. Aukščiausia sinergijos forma atsiranda tada, kai sudėtingiausius gyvenimo uždavinius mes sprendžiame ieškodami visiems palankių sprendimų ir atjaučiai bendraudami³⁹. Autoriaus nuomone, sinergiškai bendrauti – tai atverti protą ir širdį naujoms galimybėms, naujoms alternatyvoms. Sinergiškai bendraujant tiksliai nežinoma, kaip viskas vyksta, kokia bus kelio pabaiga, tačiau nežinomybė negąsdina, ji vilioja ir jaudina. Tai bendravimas tikintis, kad žmonės, su kuriais bus veikama išvien, laipsniškai tobulės, o jūs patys gausinsite savo išvalgą bei žinias. Autorius cituoja K. Rogersą, kurio žodžiai aiškina sinerginio bendravimo sampratą: „Kuo tikresnis jūsų elgesys, kuo nuoširdesni jūsų žodžiai, ypač tada, kai kalbate apie savo patirtį ar net abejones, tuo labiau žmonės jums pasitiki ir noriau atsiskleidžia. Savo ruožtu tų žmonių atvirumas sujaukina kitus grupės dalyvius – taip užgimsta kūrybinis procesas, leidžiantis atsirasti naujiems požiūriams ir idėjoms, o visuotinis entuziazmas, noras patirti nauja labiau skatina šį procesą“⁴⁰. Žmonės ima suprasti vieni kitus be žodžių. Atsiveria nauji pasauliai, požiūriai, idėjos, pradedamos svirstyti naujos paradigmos, naujos alternatyvos. Nors ir ne visos idėjos būna vaisingos, tačiau toks bendravimas beveik visuomet duoda vienokios ar kitokios praktinės naudos⁴¹. Sinerginis bendravimas įmanomas tada, kai žmonės yra tolerantiški, jei jie vadovaujasi tvirtais principais ir vertybėmis, jeigu jie jaučiasi saugūs. Jei viso to nėra, sinergiškai bendrauti neįmanoma. Socialinio darbuotojo veikla neapsiriboja tik darbuotojo ir kliento sąveika. Darbuotojas taip pat bendrauja su kolegomis, bendruomenės nariais, su kitais profesionalais ir žmonėmis, kurie gali prisidėti teikdami pagalbą. Siekimas sinergiškai bendrauti ir sinergiško bendravimo kokybių apraiška bendraujant gali praturtinti santykius ir bendravimą, pagerinti santykių kokybę kuriant ir tarpasmeninę, ir daugiaasmeninę sąveiką, atliepančią socialinio darbo paskirtį.

Išvados

Sėkmingai socialinio darbuotojo profesinei veiklai yra svarbios subjektyviosios profesijos aplinkybės – socialinis darbuotojas ir jo asmenybės savybės filosofiniu ir psichologiniu požiūriais.

- Filosofiniu požiūriu socialinio darbuotojo skverbimasis į vidinį individualių prasmų pasaulį, savo asmenybės semantinio elemento, atliepančio socialinio darbo profesijos paskirtį, supratimas, jos išgyvenimas ir siekimas įprasminti profesiją savo veikla yra vertinga darbuotojo asmenybės savybė, kuri savitai nuspalvina įvairius profesinės veiklos aspektus.
- Socialinio darbuotojo poreikiai, siekiai, norai, interesai ir kiti motyvacijos dariniai, kylantys iš įvairių šaltinių (idealiųjų ir realiųjų vertybių) ir atliepantys profesinės veiklos vertybes, orientuoja socialinį darbuotoją siekti veiklos tobulumo, brėžia sėkmingos veiklos trajektoriją, nukreipia, palaiko ir intensyvina socialinio darbuotojo profesinę veiklą.
- Atsižvelgiant į tai, kad socialinis darbas Lietuvoje yra pasiekęs refleksinį-terapeutinį lygmenį, socialinio darbuotojo gebėjimas bendrauti negali būti pervertintas. Gebėjimas veiksmingai bendrauti, kurti visavertį bendravimo ryšį su klientu, žmonių grupe,

bendruomene, kolegomis ar pan. leidžia lengviau keistis įvairia informacija, reikalinga socialinio darbo procesui, ir kurti kokybišką tarpasmeninę bei daugiaasmeninę sąveiką profesinėje veikloje.

Socialinio darbuotojo asmenybės savybės atspindi jo santykį su profesija ir profesinės veiklos kokybinių lygmenį, siekiant pakeisti žmogaus socialinį pasaulį ir maksimaliai mobilizuoti žmogaus potencialą spręsti sudėtingas jo gyvenimo problemas.

NUORODOS

- ¹ *Alifanovienė D.* Socialinio darbo technologizacija. Socialinis darbas. Mokslo darbai. 2002. 1(1). P. 18.
- ² *Saiko E. V.* Subjekt: sozidatel i nositel socialnovo. Moskva–Voronez: Moskovskij psichologo-socialnij institute. 2006. S. 3.
- ³ *Peččeī A.* Čelovečeskie kačestva. Moskva. Progres. 1985. P. 73.
- ⁴ *Jasmontas A.* Filosofavimo pamatai ir pavyzdžiai. Vilnius: Litimo. 1999. P. 142.
- ⁵ *Trevithick P.* Social Work Skills. A Practice Handbook. Buckingham. Philadelphia: Open University Press. 2000. P. 14.
- ⁶ *Jovaiša L.* Ugdymo mokslas ir praktika. Analitinių straipsnių monografija. Vilnius: Agora. 2001. P. 124.
- ⁷ Ten pat.
- ⁸ *Johnson L. C.* Socialinio darbo praktika. Bendrasis požiūris. Vilnius: VU Specialiosios psichologijos laboratorija. 2001. P. 106.
- ⁹ Ten pat.
- ¹⁰ Lietuvos filosofinė mintis. Sud. G. Mikėlaitis. Vilnius: Aidai. 1996. P. 390–393.
- ¹¹ Ten pat. P. 391.
- ¹² Ten pat. P. 390.
- ¹³ Ten pat. P. 392.
- ¹⁴ Ten pat. P. 391–392.
- ¹⁵ *Tiušev J.* (2007). Vybor profesii: trening dlia podrostkov. Moskva: Piter. S. 16–17.
- ¹⁶ European Social Work. Commonalities and Differences. Eds. A. Campanini, E. Frost. Roma: Carocci editore. 2004. P. 139.
- ¹⁷ *Marynowicz-Hetka E., Wagner A., Piekarski J.* (eds.). European Dimensions in Training and Practice of the Social Professions. Katowice: Śląsk Sp. Z o.o. Wydawnictwo Naukowe. 1999. P. 25.
- ¹⁸ *Jovaiša L.* Profesinio konsultavimo psichologija. Vilnius: Agora. 1999. P. 46.
- ¹⁹ Ten pat. P. 47.
- ²⁰ *Dessler G.* Management. Active book. Version 1.0. Han 2083/Hol. 2004. P. 229.
- ²¹ *Ford M. E.* Motivating Humans. Goals, Emotions and Personal Agency Beliefs. New Delfh: Sage Publications. 1992. P. 3.
- ²² Ten pat.
- ²³ Ten pat.
- ²⁴ Ten pat.
- ²⁵ *Wojtyła K.* Asmuo ir veiksmas. Vilnius: Aidai. 1997. P. 178.
- ²⁶ *Kavaliauskienė V.* Pašaukimas ir jo ugdymas. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla. 2001. P. 165.
- ²⁷ *Derkač A. A., Zazikin V. G.* Akmeologija. Moskva: Piter. 2003. S. 119.
- ²⁸ *Berger R. L., Federico R. C., McBreen J. T.* (1991). Human Behavior. A Perspective for the Helping Professions. New York and London: Longman. 1991. P. 3.

- ²⁹ Banks S. Ethics and Values in Social Work. Second Edition. British Association of Social Workers. 2001. P. 145.
- ³⁰ Ten pat.
- ³¹ Ten pat. P. 146.
- ³² *Globerman J., Bogo M.* Changing Times: Understanding Social Workers' Motivation to be Field Instructors // *Social Work*. 2003. Vol. 48. P. 71.
- ³³ *Kavaliauskienė V.* Pažintis su profesija. Mokomoji knyga. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla. 2007. P. 43–44.
- ³⁴ *Trevithick P.* Social Work Skills. A Practice Handbook. Buckingham. Philadelphia: Open University Press. 2000. P. 50.
- ³⁵ Ten pat. P. 54.
- ³⁶ *Colombero G.* Nuo žodžių į dialogą. Psichologiniai asmenų tarpusavio komunikacijos aspektai. Vilnius: Katalikų pasaulis. 2004. P. 29.
- ³⁷ *Jarrett J. L.* The Teaching of Values. Caring and Appreciation. London and New York: Routledge. 1991. P. 230–231.
- ³⁸ Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: Alma littera. 2001. P. 680.
- ³⁹ *Covey S. R.* Septyni sėkmės lydimų žmonių įpročiai. Charakterio etikos rekonstrukcija. Vertimas iš anglų kalbos. New York: Mijalba. 2006. P. 274.
- ⁴⁰ Ten pat. P. 278.
- ⁴¹ Ten pat. P. 278–279.

LITERATŪRA

1. *Adams G. R., Gullota T. P., Montemayor R.* (eds.). Adolescent Identity Formation. London, New Delhi: Sage Publications. 1992.
2. *Adomonienė R., Daukilas S., Krikščiūnas B., Maknienė I., Palujanskienė A.* Profesinio ugdymo psichologija ir pedagogika. Vadovėlis. Utena: Indra. 2003.
3. *Alifanovienė D.* Socialinio darbo technologizacija // *Socialinis darbas*. Mokslo darbai. 2002. 1(1).
4. *Alifanovienė D.* Teoriniai socioedukaciniai veiklos modeliai // *Socialinis darbas*. Mokslo darbai. 2003. 2 (4).
5. *Bagdonas A.* Socialinis darbas Lietuvoje: raidos, praktikos ir akademiniai aspektai. STEPP: Socialinė teorija, empirija, politika. Vilnius. VU Specialiosios psichologijos laboratorija. 2001.
6. *Banks S.* Ethics and Values in Social Work. Second Edition. British Association of Social Workers. 2001.
7. *Berger R. L., Federico R. C., McBreen J. T.* Human Behavior. A Perspective for the Helping Professions. New York and London: Longman. 1991.
8. *Colombero G.* Nuo žodžių į dialogą. Psichologiniai asmenų tarpusavio komunikacijos aspektai. Vilnius: Katalikų pasaulis. 2004.
9. *Covey S. R.* Septyni sėkmės lydimų žmonių įpročiai. Charakterio etikos rekonstrukcija. Vertimas iš anglų kalbos. New York: Mijalba. 2006.
10. *Dessler G.* Management. Active book. Version 1.0. Han 2083/Hol. 2004.
11. *Derkač A. A., Zazikin V. G.* Akmeologija. Moskva: Piter. 2003.
12. *Dirgėlienė I., Kiaunytė A.* Supervizija Lietuvos socialinio darbo kontekste // *Acta Paedagogica Vilnensia*. 2005. 15.
13. *Dobranskienė R.* (sud.). Socialinis darbas mokykloje. Šilutė. Prūsija. 1997.
14. *European Social Work. Commonalities and Differences.* Eds.: A. Campanini, E. Frost. Roma: Carocci editore. 2004.
15. *Ford M. E.* Motivating Humans. Goals, Emotions and Personal Agency Beliefs. New Delfh: Sage Publications. 1992.

16. *Giedraitienė E., Čepienė R.* Šeimos ir profesinės karjeros santykis: jaunimo požiūrio tyrimo rezultatai // Tiltai. Priedas: mokslo darbai. Mokymasis visą gyvenimą ir karjeros raida. 2005.
17. *Globerman J., Bogo M.* Changing Times: Understanding Social Workers' Motivation to be Field Instructors // Social Work. 2003. Vol. 48. Nr. 1. January.
18. *Ivanauskienė V., Varžinskienė L.* Socialinio darbo žinios-socialinių darbuotojų kompetencijos sudėtinė dalis // Profesinis ugdymas. Tyrimai ir realijos. 2004. 8.
19. *Johnson L. C.* Socialinio darbo praktika. Bendrasis požiūris. Vilnius: VU Specialiosios psichologijos laboratorija. 2001.
20. *Jasmontas A.* Filosofavimo pamatai ir pavyzdžiai. Vilnius: Litimo. 1999.
21. *Jarrett J. L.* The Teaching of Values. Caring and Appreciation. London and New York: Routledge. 1991.
22. *Jovaiša L.* Apie mūsų būtį. Jaunimui. Vilnius: Agora. 1998.
23. *Jovaiša L.* Profesinio konsultavimo psichologija. Vilnius: Agora. 1999.
24. *Jovaiša L.* Ugdymo mokslas ir praktika. Analitinių straipsnių monografija. Vilnius: Agora. 2001.
25. *Kavaliauskienė V.* Pašaukimas ir jo ugdymas. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla. 2001.
26. *Kavaliauskienė V.* Socialinio darbo vertybių ir principų sistemos problema // Tiltai. 2005. 1.
27. *Kavaliauskienė V.* Pažintis su profesija. Mokomoji knyga. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla. 2007.
28. *Leliūgienė I.* Žmogus ir socialinė aplinka. Kaunas. Technologija. 1997.
29. Lietuvos filosofinė mintis. Sud. G. Mikelaitis. Vilnius: Aidai. 1996.
30. *Marynowicz-Hetka E., Wagner A., Piekarski J.* (eds.). European Dimensions in Training and Practice of the Social Professions. Katowice: Śląsk Sp. Z o.o. Wydawnictwo Naukowe. 1999.
31. *Naujaniėnė R.* Socialiniai senėjimo aspektai // Socialinė gerontologija. Ištakos ir perspektyvos. Mokymo knyga. Kaunas. VDU. Socialinio darbo institutas. 2002.
32. *Pečėi A.* Čelovečeskie kačestva. Moskva. Progres. 1985.
33. *Pivorienė J.* Šeima. Giminaičiai ir Draugai // Socialinė gerontologija. Ištakos ir perspektyvos. Mokymo knyga. Kaunas. VDU. Socialinio darbo institutas. 2002.
34. *Rogers C. R.* Apie tapimą asmeniu. Psichoterapeuto požiūris į psichoterapiją. Vertimas į lietuvių kalbą. Vilnius: 2005.
35. *Saiko E. V.* Subjekt: sozidatel i nositel socialnovo. Moskva–Voronez: Moskovskij psichologo-socialnij institut. 2006.
36. Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: Alma littera. 2001
37. *Tidikis R.* Etiniai socialinio darbo orientyrai // Socialinis darbas. Mokslo darbai. 2002. 1 (1).
38. *Tiušev J.* Vybor profesii: trening dlia podrostkov. Moskva: Piter. 2007.
39. *Trevithick P.* Social Work Skills. A Practice Handbook. Buckingham. Philadelphia: Open University Press. 2000.
40. *Urmonienė M.* Socialinės paramos jauniems bedarbiams modelis // Socialinis darbas. Mokslo darbai. 2003. 2 (4).
41. *Večkienė N., Večkys V.* Senėjimas bendruomenėje // Socialinė gerontologija. Ištakos ir perspektyvos. Mokymo knyga. Kaunas. VDU. Socialinio darbo institutas. 2002.
42. *Wojtyła K.* Asmuo ir veiksmas. Vilnius: Aidai. 1997.
43. *Žalimienė L.* Socialinė politika ir pagyvenusių žmonių socialinė apsauga // Socialinė gerontologija. Ištakos ir perspektyvos. Mokymo knyga. Kaunas. VDU. Socialinio darbo institutas. 2002.

Vanda KAVALIAUSKIENĖ

PERSONAL QUALITIES OF A SOCIAL WORKER AS EXPRESSION OF THEIR RELATION TO PROFESSION

Summary

In Lithuania, the profession of a social worker started to form rather late, only after the restoration of independence, however, the professionalization of social work has been very fast. The development of the activity of social work has been attested by legal acts of the Government of the Republic of Lithuania, by the establishment of the service of social aid and management systems in different areas of welfare, by formal training of social workers in schools of different types and levels, by the upgrading of the infrastructure of social services, by the growth of the community of qualified social workers-professionals, etc. To assure the quality of social aid, scientific knowledge has been accumulated, research has been done, and different technologies, methods, and ways have been employed. Significant experience has been accumulated in the solution of problems of different complexity both on the micro- and macro-levels. All that demonstrates that in the field of social work more attention has been paid to the external, objective, visible side of the profession, and the fact that the quality of social work is influenced by social workers – the subjects of social work – has often been forgotten. As social work is considered to be practical-moral rather than rational technical activity, the human aspect – a social worker as the subject of professional activity – becomes a major factor in the said professional activity, in particular nowadays, when the problem of the subject as a phenomenon of social reality is becoming increasingly more topical. (cf. Saiko, 2006). The subjective work circumstances of a social worker have been recognized in the profession; however, works providing more exhaustive analysis of the subject are not numerous. The present article adds to the studies of the subject related to the subjective module of the profession of a social worker.

The aim of the article is to theoretically justify that the personal qualities of a social worker disclose their relation to the profession and provide information about the quality of their professional work. In the article, the personal qualities of a social worker shall be defined in the philosophical (a social worker's understanding of the meaning of their profession and making the profession meaningful) and psychological (motivation and communicative ability) aspects.

In the discussion of the personal qualities of a social worker from the philosophical viewpoint, their ability to think beyond everyday cares, e.g., their reflection on the cognition of themselves and the world, on the system of personal meanings contributing to the perception of the world, meaningful human existence and themselves, while relating themselves to supreme values, their understanding and experiencing, and the efforts to implement them in their professional activity, are highlighted. The activities of a social worker have a clear function and are meaningful: they strive to help man to solve both material and spiritual problems caused by the experience of existential shortages. The issue of the meaning of life, topical for both the social worker and their customer, is essential for the understanding of A. Maceina's concept of the *meaning* and its role in man's life. For the representatives of social professions, including social workers, the proposals for the European education, laid down in the report of the International 21st C Education Committee of UNESCO under the leadership of Jacques Delors, are of special significance. The report defined the four pillars of European education: *learning to know, learning to do, learning to live together, and learning to be*. The proposals may be accepted as an invitation for a social worker to perceive the topicality of the valuable human existence and the significance of a meaningful life anew, and to understand that in their professional activity, by solving problems of a different character and creating man's actual life, they also create the meaning of life.

The motivation of a social worker also reflects their relation to the profession. The three models of the practice of social work presented by S. Bank (2001) highlight different priorities to be applied by a social worker in their activity with regard to their value-related attitudes and the sphere of their work. In the case of a devoted/radical model, a social worker is seen as a person who chose social work guided by the feeling that they had a respective calling and were suitable for it. If one views the present state of social work through the prism of the above quoted models, one can see that in Lithuania, the attention is mainly focused on the professional model related to duties defined by the institution (the technical - bureaucratic model) and the model related to the personal devotion to work for the sake of social welfare (the devoted/ radical model). The analysis of the state of social work done in Lithuanian periodicals in the period of 2005-2007 proves that the motivation of Lithuanian social workers is oriented towards ideal and real values, spirituality, and is of a distinctly internal character.

The ability to communicate as a personal quality of a social worker is also a tool of their professional work. For social workers who search for the most appropriate ways to meet people's needs, the knowledge and understanding of the changes taking place in social life is topical. Presently, the trend that is becoming apparent (Trevithick, 2000) is to cooperate, to work together *with* a customer, the user of a service, in the solution of their difficulties or problems. The concept of *being with* and the ability *to work with* a customer are valuable for a social worker. In social work, it is important to create the communication of a social worker and a customer on the basis of M. Buber's theory of dialogic/ interactive existence; in social work, it means the perception of a customer as a subject in accordance with the meaning that they attach to their life, but not as an object that has to be explained, controlled, changed, etc. Synergic communication can contribute to the understanding of the idea of *being with* a customer, a group of people, or a community in social work when following that theory. Manifestations of synergic communication can enrich the relations and communication and improve the quality of relations in the creation of interpersonal and multi-personal interaction, reflecting the function of social work.

Theoretical analysis of personal qualities of a social worker proves that successful professional activity is also strongly affected by the subjective circumstances of the profession, i.e. a social worker and their personal qualities appropriate for professional activity.

Translated by Laima Servaitė

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: socialinio darbuotojo profesija, socialinis darbuotojas, asmenybės savybės, socialinio darbo prasmės supratimas ir profesijos įprasminimas, motyvacija, sugebėjimas bendrauti.

KEY WORDS: profession of a social worker, social worker, personal qualities, meaning of social work, giving meaning to the profession, motivation, communicative ability.

Vanda KAVALIAUSKIENĖ – socialinių mokslų daktarė, docentė. Klaipėdos universiteto Sveikatos mokslų fakulteto Socialinio darbo katedros docentė. Mokslinių tyrimų sritys: mokytojų, socialinių pedagogų ir darbuotojų rengimas, socialinė pedagogika, pedeutologija, tarpasmeninė komunikacija. Darbovietės adresas: Herkaus Manto g. 84, Klaipėda. Tel. (8~46) 398 563. El. paštas: socdarb@svmf.ku.lt.

Vanda KAVALIAUSKIENE – PhD in Social Sciences (Educology), Assoc. Professor of the Faculty of Health, Klaipėda University. Research interests: teacher training, training of social pedagogues and workers, social pedagogy, pedeutology, interpersonal communication. Address: H. Manto 84, Klaipėda. Tel.: (8-46) 398-563. E-mail address: socdarb@svmf.ku.lt.